

תצא ב

בכתוב שלאח"ז⁴ "כי תבא בקמת רעך – יכול בשאר כל אדם הכתוב מדבר ת"ל וחרמש לא תניף על קמת רעך את שיש לו רשות להניף ואי זה זה, זה הפועל".

(ג) הרמב"ם כתב שמכתוב זה עצמו מוכרח הוא – "כי תבוא בכרם רעך וגו' וכתוב כי תבא בקמת רעך, מפי השמועה למדו שאין הכתוב מדבר אלא בשכיר וכי אילו לא שכרו מי התיר לו שיבא בכרם רעהו (ומי התיר לו לבא) בקמה שלו שלא מדעתו, אלא כך הוא אומר כי תבא לרשות בעלים לעבודה – תאכל".

ויש לומר, שגם רש"י בפירושו על התורה ס"ל הכי, שכתב: "כי תבא בכרם רעך – בפועל הכתוב מדבר", וכן בכתוב שלאחריו "כי תבא בקמת רעך – אף זה בפועל הכתוב מדבר".

דמזה שרש"י (א) לא העתיק מהכתוב אלא רק התיבות "כי תבא בכרם רעך" (וכן רק "כי תבא בקמת רעך"), ולא המשך הכתוב (ואפילו לא רמזו ב"וגו'"), וכן (ב) לא הזכיר כלל הגז"ש מהנאמר להלן "לא תבא עליו השמש" – מוכת, שלדעת רש"י יודעים ש, בפועל הכתוב מדבר מהתיבות "כי תבא בכרם רעך" עצמן (וכן מ"כי תבא בקמת רעך").

והטעם מובן בפשטות, כמ"ש הרמב"ם – דכיון שהמדובר בכרם רעהו ובקמת

א. בפירוש הפסוקי "כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן", אמרו חז"ל⁵ "בפועל הכתוב מדבר".

היסוד לפירוש זה מצינו בזה שלש דעות:

(א) בבבלי נלמד הדבר מגז"ש – נאמר כאן בראה ונאמר להלן לא תבא עליו השמש מה להלן בפועל הכתוב מדבר אף כאן בפועל הכתוב מדבר".

(ב) בירושלמי נלמד מהמשך הכתוב – "כתיב כי תבא בכרם רעך יכול ב- שאר כל אדם הכתוב מדבר ת"ל ואל כליך לא תתן אבל נותן את כלליו של חבירך ואי זה זה, זה הפועל⁶. ועד"ז

(1) פרשתנו כג, כה.

(2) ב"מ פז, ב.

(3) פרשתנו כד, טו.

(4) מעשרות פ"ב ה"ד.

(5) ולכאורה יל"פ שזוהי כוונת הספרי כאן, "כי

תבא בכרם רעך יכול לעולם ת"ל ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעה"ב", דכוונתו ב, יכול לעולם היינו (כולל) בכל אדם, ת"ל ואל כליך לא תתן כו" – שהמדובר בפועל. אבל במפרשי הספרי לא פירשו כן.

(*) גם בראש פרש"י כאן מבאר דלמדין

שבפועל הכתוב מדבר מדרשת הספרי (ראה שפ"ח. משכיל לדוד. ועוד). אבל מפרש בספרי כתוכן פרש"י שלאח"ז, דהיינו פועל בבציר, לאפוקי פועל בעדור ובקשקוש. אבל ראה אמרי שפר ועוד לפרש"י כאן, דהספרי בא ללמוד רק שלא דברה תורה אלא בשעת בציר כו', והלימוד דבפועל הכתוב מדבר הוא מגז"ש כגמ'. וראה בארוכה במפרשי הספרי.

(6) כג, כו.

(7) ראה דרשות הספרי עה"פ ובמפרשים. וגם שם שק"ט ע"ד הגי' בהערה 5. ואכ"מ.

(8) הלכות שכירות רפ"ב.

(9) בספרי דבי רב לספרי (שם כג, כו) האריך דמשמע להרמב"ם מתרי טעמי דהגז"ש בגמ' לאו גז"ש גמורה היא. ע"ש. וצ"ע.

עבודת הגבירא – אלא הוא דין בפני עצמו, דכיון שיש עליו שם „פועל“, זיכתו התורה לאכול מן הפירות כי שפועל בהם.

מהנפק"מ בין אופנים אלו י"ל, שהוא ע"ד האיבעי' בגמ' „פועל משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל“, דפרש"י שם: „משלו הוא אוכל – תוספת שכר הוא שהוסיפה לו תורה, או משל שמים במתנת גמילות חסדים כשאר מתנות עניים“.

לאופן הא' הנ"ל, שאכילת הפועל היא מחמת המלאכה שעושה עבור הבעה"ב – י"ל ד, משלו הוא אוכל, שזכות זו היא (בל' רש"י כנ"ל) „תוספת שכר“ עבור מלאכתו, והיינו שהוא באותו הסוג של עיקר שכרו (שהוא תשלום עבור מלאכה) תו, אלא שהיא „תוספת שכר... שהוסיפה לו תורה“.

לאופן הג' הנ"ל – שזהו דין מצד עצם שם ותואר „פועל“ (ולא מצד המלאכה שעושה) – ה"ז כהצד ד, משל שמים הוא אוכל, דכשם שהתורה זיכתה לעניים מתנות שונות בפרי האדמה, כך זכי ל' רחמנא ל„פועל“ לאכול מפירות האדמה שפועל בה.

ולאופן הב', שזהו מצד עבודתו וטיר"ח הפועל – יש מקום לשני צדדי ה' איבעיא: יתכן לומר „משלו הוא אוכל“, שזהו חלק משכרו, דכשם שמגיע לו (עיקר) שכרו על מלאכתו שנעשית עבור הבעה"ב, כך מגיע לו „תוספת שכר“ על עבודתו וטירחתיו; ואפשר לומר, שאינו

רעהו – „מי התיר לו שיבא“ בלי רשות הבעלים? ועכצ"ל ש„בפועל הכתוב מדבר“.

ב. ויש לומר, שהחילוק בין שלש דעות אלו אינו רק במקור הפירוש אלא גם בתוכן – שהם ג' אופנים בהגדרת הדין דאכילת פועל בשעת מלאכתו, שיש לבארו בכמה אופנים (ובלשון הצפצ"נ בכמה עניינים: מצד הנפעל, הפעולה, או הפועל):

א) אכילת הפועל היא כעין שכר על המלאכה (הנפעל) שעושה עבור הבעה"ב, שנוסף על שכרו שמשלם לו הבעה"ב עבור מלאכתו, הוא גם אוכל מהפירות כי שפועל בהם.

ב) אכילת הפועל אינה עבור המלאכה והתועלת שגורם לבעה"ב, אלא שעבודתו של הפועל, שטורח ומתיגע במלאכת רעהו, נותנת לו זכות לאכול (בשעת מעשה) מפירותיו כ'.

ג) אכילתו אינה בגדר שכר כלל – לא על החפצא דהמלאכה ולא על

(10) ראה ב"מ (צב, א) פרש"י ד"ה ת"ק לית לי' ותו' ד"ה איבעית שם, דהלשון „פועל“ שולל דעת איסי בן יהודה שם, דמפרש הכתוב „בביאת כל אדם הכתוב מדבר“ (ולפי פ' ר"א בגמ' ב„עושי' ב' סעודתם דעבדו ואילו“) – גם הנכנס בלי רשות בעלים. ולהעיר משו"ע אדה"ז חלק ח"מ (ת"ו) הלכות שאלה ושכירות כ' סכ"ב „כי תבא בכרם רעך כ' ובפועל העובד בכרם הכתוב מדבר כ' ולא בשאר כל אדם וכן כי תבוא בקמת רעך ג' בפועל הכתוב מדבר ולא בשאר כל אדם“. אבל בפ' הר"ח בשטמ"ק ב"מ שם צב, א ד"ה איבעית, רא"ש שם, מפרשים דעת הת"ק במשנה „הרי אוכל פועל כ'“ כאסי בן יהודה, ולא כרש"י ותוס' שם. ובכמה מפרשי הספרי (ראה ספרי דבי רב ועוד כאן) מפרשים דברי הספרי כדעת איסי בן יהודה. וראה בחיי ואמרי שפר כאן. ואכ"מ.

(11) ראה מפענח צפונות פ"ב. ור"נ.

(12) ב"מ צב, א.

(13) אבל לא עבור המלאכה עצמה כגוף השכירות. – ולפי אופן זה בפ' „משלו הוא אוכל“ (דאינו דומה לשכר עבור עצם המלאכה) אולי יש ליישב קושיית החכמת שלמה בגליון השו"ע ח"מ ששל"ז סי"ב.

על עלי, ועד"ז בנדוד, דין אכילת הפועל, שהוא מצד טירחתו ועבודתו של הפועל

[ולכן איבער לי בגמ' אי אכילת פועל¹⁶, משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל, וכנ"ל שלאופן זה יש מקום לשני צדדים אלו¹⁷];

ולהרמב"ם¹⁸ ופרש"י על התורה, ש' מהתיבות, "כי תבא בכרם רעך" עצמן למדים ש', בפועל הכתוב מדבר" – הרי זכות¹⁹ האכילה של הפועל היא מצד

(16) ראה בהמשך הדרשות בגמ' שם (פו, ב) כנפשו כנפש של בעה"ב כך נפשו של פועל מה נפשך אוכל ופטור (מן המעשר) אף נפשו של פועל אוכל ופטור. ופרש"י שם כנפשו – כאילו הן שלך. אף פועל אוכל ופטור – ולא אמרינן הואיל דבאגרי אכיל על כרחו של בעה"ב הוי' לי כמקח כו' כיון דזבני אחשבי". ומשמע דמשלו הוא אוכל. וי"ל בב' אופנים, דהדרשא ד"כנפשו" קמ"ל דאף דבאגרי אכיל מ"מ פטור כהבעה"ב: או דקמ"ל, דהוא לא כהקס"ד דהוי' לי כמקח וזבני, כ"א דמשל שמים אוכל. ופשיטא לפי' התוס' ב', משל שמים" (הובא בהערה 19) דלא שייך לומר דהוא לי כמקח.

ולהעיר מתולדות אדם לספרי (כג, כה), דמפרש הדרשה "רעך ולא של הקדש" (שבהמשך הדרשות בגמ' שם) דס"ל דמשל שמים הוא אוכל.

(17) להעיר מב"מ שם (צב, א), דהגמ' רצה לתלות מחלוקת ר"א חסמא וחכמים אם פועל אוכל יותר על שכרו, ב"אם משלו הוא אוכל או משל שמים הוא אוכל, ודחה "לא דכולי עלמא משלו הוא אוכל והכא בכנפשו קמפלגי", אבל ראה תודה" כן נמצא, השקוט בגי' הגמ' ומפרש דמצי קאי לב' הדיעות. ע"ש.

(18) דפסק דאוכל "משל שמים" (הל' שכירות ספ"ב).

(19) להעיר שבפרש"י על הש"ס (צב, א) מפרש דלהאופן ד', משל שמים הוא אוכל" – יכול ליתן לאשמו ובנינו, אלא דכל זמן דלא מטא לידיו לא זכי ליה", ולא כפי' התוס' (שם ד"ה אי אמרת ד"א,

בגדר "שכר" כ"א רק "מתנת גמילות חסדים", אלא שמתנה זו ניתנה לו רק מחמת עבודתו וטירחתו, ע"ד אי לאו דעביד נייחא לנפשי לא יהיב לי מתנתא²⁰.

ג. וזהו החילוק בין שלשת המקורות לפירוש, בפועל הכתוב מדבר"

– (א) דרשת הירושלמי שנלמד מסיפא דקרא, "ואל כליך לא תתן, אבל נתת את לכליו של חבירך .. זה ה' פועל", (ב) הגז"ש שבבבלי מה' נאמר להלן לא תבא עליו השמש", (ג) הלימוד מהתיבות, "כי תבא בכרם רעך" עצמן – "כי אילו לא שכרו מי התיר לו שיבא בכרם רעהו" –

דיש לומר, שתוכן החילוק בין הלי- מודים הנ"ל, תלוי בתוכן הענין המדובר במקום הנלמד:

להירושלמי שלמדין זה ממ"ש, "ואל כליך לא תתן – אבל נתת את לכליו של חבירך", שמדובר בגוף המלאכה שעושה לבעה"ב – י"ל דס"ל ד"משלו הוא אוכל", ואכילת הפועל היא כעין "תוספת שכר .. שהוסיפה לו תורה" עבור מלאכתו;

לש"ס דילן, שהלימוד הוא מהגז"ש ד"לא תבא עליו השמש", הנאמר גבי הדין ד"ביומו תתן שכרו" – הרי זה דין מצד הגברא העובד, וכהמשך הכתוב (ד"ביומו תתן שכרו") "ואליו הוא נושא את נפשו – אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות, עלה בכבש ונתלה באילן²¹", והיינו שהדין ד"ביומו תתן שכרו" אינו (כ"כ) מצד גוף המלאכה שעושה ל- בעה"ב, כ"א מצד מסירת נפשו של הפו-

(14) ראה גיטין ב. נ, ב"ב קנו, רע"א. וראה גם

מגילה כו, ב. ב"מ טז, א.

(15) פרש"י פרשתנו עה"פ.

(*) ודברי רש"י שם ע"ב ד"ה אי אמרת (ווד"ה

עצם שם ותואר, "פועל"²⁰, שחל עליו מיד כששכרו ובא²¹ לזכר רעהו²².

משל שמים הוא אוכל לא היבין להו שלא זיכה לו הכתוב אלא מה שהוא לזנוע ואוכל ואין לו כח ליתן כלום" (ראה טור ח"מ ששל"ז ובפרישה שם. סמ"ע שם סקל"ג. הגהות הגר"א בגליון הגמ' שם). ולהעיר ממניח (מצוה תקעו) שלדעת הרמב"ם אם חסמו בעה"ב לפועל פטור מתשלומין.

מדברי הרמב"ם בהל' שכירות פ"ב ה"ג משמע שס"ל בדברי התוס', דגם לאחר ששמי לידו אינו נותן לאשתו ובניו (ומ"ש בה"ג שם, "וכן פועל שהולך בידו ממה שעשה או שלקח יתר על אכילתו ונותן לאחרים עובר כו", והרי לדעת התוס' הוא הדיו לכאורה גם בלקח רק בכדי אכילתו ולא יתר על אכילתו – ראה מעייני החכמה (למהר"ל צונץ) לב"מ שם. וראה רי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג ל"ת רסז (שכד, א ואילך)). אבל י"ל שלפי פרש"י עה"ת ד, בפועל הכתוב מדבר" ה"ז רק זכות אכילה מצד עצם שם "פועל", ככפנים.

ולהעיר דברמב"ם שם ה"ג כ' "שלא זכתה תורה אלא לפועל עצמו", וזה דאכל, "משל שמים" כ' בה"ד שם רק בנוגע לקטנים שעושים עמ אביהם. ואכ"מ.

20) כן יש לפרש בדרך ההלכה שבפרש"י, דדברי רש"י, "בפועל הכתוב מדבר" אינם רק לשלול דעת איס' בן יהודה, "בביאת כל אדם הכתוב מדבר" (ככאשר שפר כאן) – אלא שזכות האכילה היא מצד עצם שם "פועל", ככפנים.

21) אם שפשוט שאינו אוכל לפני התחלת המלאכה. ולהעיר מתוד"ה תבואת ב"מ פח, סע"א מתי מתחיל מקחו של הפועל, אם משעה שעושה מלאכתו או כשאוכל. ואכ"מ.

22) עפ"ז יש לבאר ג"כ המשך פירוש רש"י בענין זה:

א) על "ואל כליך לא תתן" פרש"י, "מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם בא לעדור ולקשקש אינו אוכל" – דמזה שמדייק "מכאן שלא דברה כו" משמע, שבה לשלול פירוש אחר ולחדש איוה דבר. ועפ"י הג"ל מובן, כי כיון שלפרש"י זכות אכילת

ד. והנה ידוע מה שארז"ל²³, "מה שהוא [הקב"ה] עושה הוא אומר לישראל לעשות". ומזה מובן, שהלכות התורה בנוגע ל"פועל" ו"בעה"ב" כפשוטם, יסודן הוא – "מה שהוא עושה", הנהגת הקב"ה כלפי בני ישראל, שעבודתם של ישראל בקיום התומ"צ היא בדוגמת עבודתו של "פועל", ושכר מצות הוא ה"תשלום" שהקב"ה משלם לישראל עבור פועלתם ועבודתם²⁴.

וכן הוא בהדין דאכילת פועל בעת מלאכתו – שיסודו ושרשו הוא דין "אכילת" בני ישראל בעת עבודתם בקיום התורה והמצוות (בלשון המשנה²⁵ "שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז").

הפועל באה מצד עצם שם פועל ("בפועל הכתוב מדבר"), יש מקום לומר שכן הוא בכל פועל, אלא שמהוספת הכתוב, "ואל כליך לא תתן" (דלכאורה מיותרים תיבות אלו – דמהיכא קס"ד שהותר לו) למדין שמדובר בפועל מיוחד – "מכאן שלא דברה כו" אלא בשעת הבציר כו".

ב) "כנפשו" פרש"י "כמה שתרצה" (אף שבגמ' ב"מ פו, סע"ב. שם צב, א. וראה גם ספרי עה"פ כאן) מצינו עוד פירושים בתיבה זו" – זכיון ש(לדעת רש"י) אוכל מצד עצם שם "פועל", אין הגבלה באכילתו, וכל זמן שהוא "פועל" אוכל "כמה שתרצה".

23) שמו"ר פ"ל, ט. וראה ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג. ויק"ר פ"ה, ג. ועוד.

24) ראה אבות פ"ב מ"ד-טז. תוי"ב (ורש"י) בחוקותי כו, ט. וראה בארוכה הדרן על (משניות) מס' אבות (לקו"ש ח"ז ע' 387 ואילך. ביאורים לפרקי אבות בסופו). לקו"ש חכ"ט ע' 138 ואילך (ושם נת' בא"א מהמבואר לקמן בפנים). וראה ש"ך עה"ת פרשתנו עה"פ בפי' כי תבוא בכרם רעד. 25) פאה רפ"א.

(*) ובפשוטו י"ל, כי רש"י מפרש פשט"מ, ובפשוטו של מקרא כבר ידענו ד.נפש"ה (גם) מלשון רצון, כמו שפירש רש"י לעיל (ח"ש כג, ח) נפשכם – רצונכם, ולכן פירש "כמה שתרצה".

משל שמים) אלא כשנותן לחוד פיו, כ' בנוגע לעבדיו הקטנים. ואכ"מ.

מקדים הדין דאכילת הפועל בכרם (ש) ממנו יכולים ללמוד בכ"ש וק"ו לענין אכילה בקמה)?

וע"פ הנ"ל י"ל, כי הדין דאכילת "פועל" בהנהגת הקב"ה עם ישראל – הוא בפשטות יותר גבי "כרם רעך" (כמרוז²⁸ "רעך זה הקב"ה"), מאשר גבי "קמת רעך".

ביאור הדבר:

"כרם" ו"קמה" רומזים לשני סוגים בגידולי קרקע, שהם דוגמת ב' הענינים שבברכת בורא נפשות – "חסרונך", ו"להחיות בהם נפש"²⁹: "חסרונך" הם ה' דברים המוכרחים לקיום האדם, וכמו תבואת השדה (קמת רעך), "ארץ ממנה יצא לחם"³⁰, שהלחם מוכרח לקיום ה' אדם, "לחם לבב אנוש יסעד"³¹; "ולא-חיות בהם נפש" קאי על ענינים שהם לתענוג, וזהו"ע ה"כרם" שמצמיח פירות המוסיפים בתענוג האדם אבל אינם דבר מוכרח כמו לחם.

וענינם בעבודת ה', ש"קמה" שבשדה היא העבודה בפועל כפי המוכרח: ו"כרם" קאי על עבודת ה' באופן של תענוג. כלומר: העבודה ד"שדה" (קמה) הוא כאשר מקיים רצון העליון מתוך כפי' וקב"ע, כעבודת עבד, ואז מעשיו הם (בעיקר) באופן המוכרח ע"פ שורת הדין – תנו לי חובתי ואעשנה: וכרם היא העבודה שמתוך תענוג, והיינו שאינו צריך לכפות את עצמו לקיים התומ"צ, אלא יש לו בזה חיות ותענוג, ואז קיומו

ויש לומר, שיסוד דין אכילת פועל בעת מלאכתו בהנהגת הקב"ה (מה שהוא עושה) – הוא ה"שכר" של יעודים גשמיים שבתורה, ע"פ ביאור הרמב"ם ה' ידוע³², שאין הם "סוף מתן שכרן של מצות" (כי "מתן שכרן של מצות" . (הוא) חיי העולם הבא", שהוא שכר רוחני), אלא ענינם הוא, ש"הקב"ה נתן לנו תורה . . והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמה תמיד – שישיר ממנו כל הדברים ה' מונעים אותנו מלעשותה . . וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה כגון שובע ושלום ורובי כסף וזהב כדי . . (ש)נשב פנויים ללמוד ב' חכמה ולעשות המצוה כדי שנזכה לחיי העולם הבא".

וזהו כענין דין אכילת הפועל מ' הפירות שעובד בהם, שאין זה השכר והתשלום עבור מלאכתו, כי אם, מה ש' אוכל בעת מלאכתו – ע"ד היעודיים הגשמיים שהקב"ה נותן לבנ"י בעולם הזה (זמן העבודה, "היום לעשותם"³³), שאין זה תשלום עבודתם, כי אם, הסרת המניעה (בזמן העבודה) כדי שיוכלו לעבוד עבודתם במנוחה בלי בלבולים כו'.

ה. עפ"ז יש לבאר הטעם שהכתוב מתחיל בדין "כי תבא בכרם רעך" (אכ"י לת הפועל "בכרם" שעובד בו), ורק אח"כ מפרש "כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות גו". דלכאורה אינו מובן, שהרי אכילת הפועל בכרם רעך יש בה, לכאורה, חידוש יותר גדול מקטיפת מלילות בקמה, וא"כ הו"ל להקדים הדין ד"כי תבא בקמת רעך" ואח"כ להוסיף (חידוש יותר גדול) "כי תבא בכרם רעך". ולמה

28) שמו"ר ר"פ יתרו. רש"י שבת לא, א ד"ה דעלר. וראה גם זח"ב נה, ב. ועוד.
29) טור או"ח (וידאדה"ז) סר"ז. לקו"ת ואתחנן ד, ג. ובכ"מ.

30) איוב כח, ה.

31) תהלים קד, טו.

26) הל' תשובה פ"ט ה"א.

27) ס"פ ואתחנן.

ועשייתו הם באופן דהידור מצוה ולפנים משורת הדין.

ולכן התחיל הכתוב בדין אכילת פועל בכרם רעהו, כי זוהי מילתא ד' פשיטא יותר, שכאשר איש ישראל עובד את ה' באופן של "כרם", מתוך תענוג, אזי ודאי שהקב"ה "יסיר ממנו כל הדבר רים המונעים" אותו מלעשותה, וישפיע לו "כל הטובות המחזיקות את" ידיו לעשות התורה, וכדיק לשון הרמב"ם הנ"ל, שאם נעשה אותה בשמחה ובטובת נפש כו' (אזי) יסיר ממנו כל הדברים המונעים. . וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות כו'; ואח"כ מוסיף הכתוב חידוש גדול יותר, שגם, "כי תבא בקמת

רעך" – העבודה המוכרחת, גם בזה הדין דאכילת "פועל", היינו שהקב"ה מסיר הדברים המונעים ומשפיע כל הטובות המחזיקות את הידים כדי שיוכל לעבוד עבודה זו.

וזהו גם דיוק לשון רש"י עה"פ, כי תבא בקמת רעך – "אף זו בפועל ה' כתוב מדבר", שכוונתו (ב) "ינה של תורה" (שנפרש") היא לבאר, מדוע באמת מסיר הקב"ה הדברים המונעים ומשפיע כל הטובות כו', כאשר עבודת האדם היא רק, "בקמת רעך" (ולא מתוך תענוג, בשמחה ובטובת נפש?) ומתוך רש"י, "אף זו בפועל הכתוב מדבר", דכיון ש' עבודת ישראל היא באופן של "פועל", לכן, הרי הוא אוכל ממלאכתו.

ו. ויובן זה בהקדים ביאור ג' ה' אופנים הנ"ל בגדר אכילת "פועל" – כפי שהם בהנהגת הקב"ה עם עמו ישראל – דע"פ הכלל הידוע, אלו ואלו דברי אלקים חיים³² מובן, שבהנהגת הקב"ה ("מה שהוא עושה"), ישנם כל שלשת אופנים אלו.

ביאור הענין:

ביעודים גשמיים עצמם ישנם, ב' כללות, ג' אופנים:

(א) מילוי צרכי האדם, ענינים הכ' רחיים, "לחם לאכול ובגד ללבוש"³³ – כדי שהאדם יוכל לחיות ולהתקיים.

(ב) הסרת כל הדברים המונעים אותנו מקיום התומ"צ כגון חולי ומלחמה ורעב וכיו"ב, והשפעת כל הטובות כו' – ושני פרטים בזה: (א) זה כולל לא רק כל המוכרח בשביל חיי האדם אלא גם מצב של מנוחה ושלווה, (ב) הסרת כל הדברים המונעים (הנ"ל) והשפעת כל הטובות באופן שאינו ע"פ טבע.

(ג) השלימות ביעודים גשמיים – "באותו הזמן (ש)לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר"³⁴ – שאז יהי' כל העולם כולו במצב של שלימות כו', וכמובן בפשטות, דככל שיהי' מצב של מנוחה ושלווה (גשמית) בזמן הזה, אין זה דומה כלל וכלל למצב של שלווה ומנוחה ד' ימות המשיח, וכמ"ש הרמב"ם³⁵ ש"מפני זה נתאו כל ישראל נביאייהם וחכמיהם לימות המשיח כדי שינחו ממלכות ש' אינן מניחות להן לעסוק בתורה ובמצות כהוגן וימצאו להם מרגוע וירבו בחכמה כו'". הרי, שאף שהרמב"ם האריך (ב' הלכה שלפנ"ו) דכאשר איש ישראל עושה התורה בשמחה ובטובת נפש הבטיחה תורה שהקב"ה יסיר ממנו כל הדברים המונעים כו' וישפיע לו כל הטובות כו' – מ"מ, נתאו אז חכמי ישראל לימות המשיח (ואינם מסתפקים בהסרת

33) ל' הכתוב – ויצא כח, כ.

34) רמב"ם סוף הל' מלכים.

35) הל' תשובה שם ה"ב.

האדם, דלהיות שהוא עובד השם, אם רק כפי חובתו, או גם לפנים משורת הדין, לכן, נותן לו הקב"ה מדה כנגד מדה.

אבל יש אופן שלישי – שהסרת ה' מניעות והשפעת הטובות אינה כדי לזכות את האדם, אלא בשביל העבודה עצמה. דכיון שעבודת השם בשלימות אינה אפשרית כ"א בהסרת כל המניעות והשפעת כל הטובות, לכן, מביא הקב"ה מצב זה, כדי שהעבודה תהי' כדבעי³⁷. ויש לומר, שזה תלוי בכך, שהאדם עובד השם באופן שמרגיש שכל מציאותו אינה אלא מה שהוא, "פועל" של הקב"ה. דלא רק שהוא מקיים תורה ומצוות, או גם עושה לפנים משורת הדין, אלא עוד זאת, שאין לו שום ענין בחייו מלבד עבודת השם, ובשלשון הרמב"ם³⁸, "עובד את ה' תמיד". וכיון שכל מציאותו היא רק מה שהוא, "פועל" של הקב"ה, עובד השם, לכן, מביא הקב"ה המצב שעבודתו תוכל להיות בתכלית השלימות, בלי שום מניעה כלל.

וזה יהי' מצב בני ישראל באותו הזמן, שאז "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד"³⁹, והיינו שלא יהי' שום עסק אחר מלבד עבודת השם, "פנויין בתורה וחכמתה"³⁸ – ולכן אז יהי' המרגוע האמיתי, ועד ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים⁴⁰.

ועפ"ז י"ל שזהו החידוש (בפנימיות ה'

המניעות והשפעת הטובות שבזמן הזה), כי המרגוע האמיתי יהי' רק באותו הזמן.

ז. ויש לומר, שג' סוגים אלו באופן השכר הם כנגד ג' אופנים בעבודת ה' אדם:

השכר על עבודת האדם כשהיא רק למלאות את חובו – הם היעודים ה' גשמיים שבגדר שכר על עבודתו, דכשם ש"מגיע" לו תשלום בגמר עבודתו עבור עבודתו בתורה ומצוות (חיי עוה"ב), כך מגיעה לו "תוספת שכר", שיוסרו ממנו מניעות כו' ויושפע לו טובות כו' בעת העבודה גופא – אבל כיון שזהו בגדר "תשלום", ה"ז רק כפי המוכרח לחייו, "לחם לאכול ובגד ללבוש"³⁶.

למעלה מזה – כאשר האדם עובד ה' "בשמחה ובטובת נפש", ומקיים המצוות בהידור ולפנים משורת הדין, מתנהג הקב"ה עמו ג"כ לפנים משורת הדין, ומסיר ממנו כל הדברים המונעים ומשפיע לו כל הטובות כו', ובאופן שלמעלה מן הטבע כו'.

אמנם, שני אופנים אלו, הם בשביל

(36) בכללות גם זה נכלל ביעודים גשמיים, אף שאינו מפורש ברמב"ם שם (ה"א), כי הרמב"ם שם (א) בא לתרץ, "מהו זה שכתוב בכל התורה כולה אם תשמעו יגיע לכם כו', ושאר כל דברי הברית", שבתוכם מבוארות השפעות מרובות, לא רק לחם לאכול ובגד ללבוש. (ב) מבאר שכל השפעות הטובות המחזיקות את ידיו לעשות התורה הוא "כדי... (ש)גש פנויים ללמוד כו' ולעשות כו' כדי שנוכה לחיי העולם הבא", וכיון "שלפי גודל מעשיו ורוב חכמתו הוא זוכה", הרי כדי להגיע להשלימות בחיי עוה"ב (ש)נהנין מזיו שכינה שיודעים ומשיגין מאמתת הקב"ה – רמב"ם שם פ"ח ה"ב), הוא כאשר "וידוע דעה גמורה נכונה" שהוא דווקא כאשר הוא פנוי "להתחכם בתורה ולעסוק בה" (שם פ"ט ה"א), ולזה דרוש לא רק לחם לאכול כו' אלא השפעות מרובות כו'.

(37) ראה לקמן הערה 39.

(38) הל' דיעות ספ"ג.

(38) ל' הרמב"ם הל' מלכים שם ה"ד.

(39) דמ"ש הרמב"ם ד, נטתאו כל ישראל כו' כדי שינוחו ממלכיות כו' ירבו בחכמה כדי שיוכו לחיי העולם הבא, אין הכוונה שרוצים ומתאוים לעוה"ב בתור שכר, כ"א לענינו שהוא שלימות העבודה – שהיא הדיבורות בהשם ע"י הדעת והאהבה, כמשנת בארוכה במ"א – ראה לקו"ש חל"ג ס"ע 87 ואילך.

ובזה יש חילוק בין שני אופני ה-
עבודה – „כי תבא בכרם רעך” ו„כי
תבא בקמת רעך”:

כאשר עבודת האדם היא מתוך
תענוג, הרי הוא בא ונכנס ל„כרם רעך”
(זה הקב"ה), היינו שמרגיש את תענוג
הבורא⁴³. וזהו הפירוש הפנימי ב„ואל
כליך לא תתן” – כי תענוג הבורא הוא
למעלה ממדידה של „כלים”, וזהו החי-
דוש בכתוב, דאע"פ שהמדובר באור
אלקי שלמעלה מכלים, מ"מ, כיון שה-
אדם עובד השם מתוך תענוג, הרי „ו-
אכלת . . כנפשך שבטך”, שזוכה שאור
זה מאיר בו בפנימיות, כמו מאכל ש-
נעשה דם ובשר כבשרו, ועד שפועל בו
שובע, כנפשך שבטך⁴⁴.

וכאשר עבודת האדם היא בדרך
כפי, אזי זוכה לבוא „בקמת רעך”:
„קמה” מורה על גדולה ורוממות, והיינו,
דכיון שבעבודתו נרגש ענין העול
וקבלת מלכותו של הקב"ה, לכן זוכה
להרגיש גילוי מלכותו ית', „קמת רעך”,
שאור זה בא ברוממות⁴⁵, ולכן לא נאמר
בכתוב ע"ד אכילת המלילות, כי אור זה
אינו מאיר בפנימיות (כ"כ), אבל מ"מ גם
אור זה משפיע על האדם, עד לעשי'
ממש, „וקטפת מלילות בידך”, דכיון
שעבודתו היא בעשי' (ודרך כפי'), לכן
נמשך האור עד למטה מטה, עד לכלי
העשי' של האדם, „ידך”.

ט. ועל ידי עבודת בני ישראל בשני
אופנים הנ"ל, מתוך קבלת עול וכפי'

ענינים) בדיוק לשון רש"י בפסוק „כי
תבא בקמת רעך” – „אף זו בפועל ה-
כתוב מדבר”: אף שמדובר בהעבודה של
„קמת רעך”, לא עבודה מתוך תענוג אלא
בדרך כפי' וקבלת עול כנ"ל, מ"מ, כיון
שמציאותו האמיתית של כאו"א מישאל
הוא מה שהוא „פועל” של הקב"ה, וכל
דבר שעושה הוא ענין של עבודת השם
(כי נצטוונו⁴⁶ „בכל דרכיך דעהו”) –
לכן, גם הוא אוכל בעת מלאכתו, ש-
הובטחו לו כל היעודים הגשמיים כדי
שעבודתו תהי' מתוך מנוחה ומרגוע –
בתכלית השלימות⁴⁷.

אלא, שאם עבודתו היא „בכרם רעך”,
עבודה מתוך תענוג – אזי זוכה ל-
„ואכלת . . כנפשך שבטך”, והיינו אכילה
תוך תענוג, עד לשביעה: משא"כ כש-
עבודתו היא רק מתוך קבלת עול, „קמת
רעך”, אזי זוכה רק ל„וקטפת מלילות
בידך”, בלי עונג.

ח. וע"ד החסידות יש לפרש הענין
דאכילת פועל בעת המלאכה בעומק
יותר – שזה קאי על העונג מהעבודה
גופא. והיינו, משום שעבודת בני ישראל
גורמת נחת רוח למעלה, כמחז"ל⁴⁸, „נחת
רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני”,
ואכילת הפועל ממלאכת רעהו שעסוק
בה, מורה על הנאת האדם מזה שיועד
שעבודתו גורמת נחת רוח להקב"ה.

(40) משלי ג, ו. רמב"ם הל' דיעות שם.

(41) ומכיון דשם „פועל” חל עליו גם לפני
שעובד בפועל ממש (ראה לעיל סוס"ג), לכן, אף
שבנוגע לדיון אכילת פועל כפשוטו אינו אוכל לפני
העבודה (כפרטי הדינים שבה), הרי בנוגע לבנ"י
ואביהם שבשמים, משפיע הקב"ה גם לפני העבודה
בפועל – ראה רמב"ם שם „יסיר ממנו כו' וישפיע
לנו כל הטובות כו' כדי כו' (אח"כ) ללמוד כו'
ולעשות כו'”.

(42) רש"י ויקרא א, ט. ספרי שלח טו, ז. ספרי
ורש"י פינחס כח, ח. ועוד.

(43) ראה המשך וככה תרל"ז פי"ב י"ג.

(44) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 245 ואילך.

וש"נ.

(45) ראה בהמשך ההילולא כפי' „אסתלק יקרא
דקב"ה ככולהו עלמין”, שהגילוי הוא באופן של
הסתלקות ורוממות. ע"ש.

שופר", המשכת מלכותו של הקב"ה, וכן "שופר" הוא מלשון שפרו מעשיכם⁴⁸, שהו"ע התענוג, שעל ידי השופר ממשיכים מפנימיות התענוג בכל סדר השתלשלות⁴⁹, עד שזוכים לאמיתת התענוג שיתגלה לעתיד לבא, שכל המעדנים (דהעולם) מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את השם בלבד⁵⁰, בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ תצא תשמ"ה)

(קמת רעד), ומתוך תענוג (כרם רעד), ובפרט בחודש אלול – משפיע הקב"ה לבניי כל צרכיהם נוסף על דברים המוכרחים, לחם לאכול ובגד ללבוש, גם כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה, שובע שלום וריבוי כסף וזהב, לכאור"א מבני, ופשיטא – כתיבה וחתומה טובה, לשנה טובה ו(גם) מתוקה, בבני חיי ומזונא (וכ"ז) רוויחי,

והוא הכנה מתאימה להעבודה דראש השנה, ש"מצות היום בשופר"⁴⁶, שעל ידי השופר פועלים שיהי' תמליכוני עליכם, כמרז"ל⁴⁷, "תמליכוני עליכם .. ובמה ב-

(48) ויק"ר פכ"ט, ו.

(49) סידור שער ר"ה (רלה, סע"א), שער ה' תקיעות (רמד, ג ואילך). ועוד.

(46) ר"ה כו, ב (במשנה). שם כו, א. רמב"ם הל'

שופר פ"א ה"ב.

(47) ר"ה טז, סע"א. לד, ב.

תצא ג

יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה" – שלא כתבו בהל' איסור^ב; ובהל' איסור – רי ביאה – א) הביא מקור לזה מהפסוק „אל תחרוש גוי", ב) הוסיף אופן שלא חל איסור זה – „ואם הודיעה בתחלה .. מותר".

והנה מקור דינים אלו הוא בב' סוגי יות בש"ס (כמובא בנ"כ): במס' יבמות^ה הובאה ברייתא דר"א בן יעקב „לא ישא אדם אשתו (אשה) ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך"; ובמס' גיטין^ו: „אל ר' משרשיא לרבא אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו קרי עלי' אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך".

ומזה שבגמ' הובא הפסוק „אל תחרוש גוי" הן על הדין ד„לא ישא כו' ודעתו לגרשה" והן על הדין ד„לבו לגרשה" והיא יושבת תחתיו כו"י מוכח, שגם הדין השני מקורו בפסוק זה. וא"כ צ"ל, למה הביא הרמב"ם פסוק זה רק בהל' איסור^ב לראי' על הדין הראשון (לא ישא כו') ולא בהל' גירושין (ששם הביא את ב' הדינים הנ"ל)?

ב. וי"ל בכל זה: ידוע שאין דרכו של הרמב"ם בס' היד להביא המקורות בכתוב (שהובאו בגמרא כו') להדינים שכותב באמצע ההלכות והפרקים, אלא כאשר המקור נוגע להגדרת (וכיו"ב)

א. כתב הרמב"ם בהל' גירושין^ז, „לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, ולא תהי' יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה". וחזר ושנה דין זה בהל' איסורי ביאה^ח, וז"ל: „אסור לאדם לישא אשה ודעתו לגרשה שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך, ואם הודיעה בתחלה שהוא נושא אותה לימים מותר".

ולכאורה יש לעיין, אמאי הוצרך הרמב"ם להביא הדין בב' המקומות – בהל' גירושין ובהל' איסורי ביאה?

גם צ"ל השינויים בין ב' המקומות: בהל' גירושין, הביא גם הדין „ולא תהי'

(1) פ"י הכ"א.

(2) פכ"א הכ"ח.

(3) משלי ג, כט.

(4) גם בטוש"ע הובא הדין באה"ע ב"פ: בהל' פור' ס"ב סיו"ד ובריש הל' גיטין סק"ט, אבל כן מצינו כמ"פ בטוש"ע שהובאו דינים יותר מפ"א. משא"כ הרמב"ם שלכאורה פחות רגיל בזה אף שכמה דינים (כללים) חזרו עליהם כמה פעמים, ואפילו בפרקים סמוכים זל"ז (כגון שהולכין אחר מנהג המדינה)

ובפרט שביד הכלל „שדרך הרמב"ם לפרש דבריו במקום אחד בס' היד ובמקום אחד סותם דבריו וסומך .. על מ"ש כבר במקום אחר הקודם לזה" (יד מלאכי כללי הרמב"ם כו' אות ו'). ונת' במ"א (ראה לקו"ש חט"י ס"ע 373 ואילך) טעם החילוק, כי השו"ע כשמו כן הוא דינים ערוכים לידע איך לעשות המצות בזמן חיובם ומתאים שיבא הדין יותר מפ"א: משא"כ ספר היד שענינו (כמ"ש בהקדמתו) „ויודע ממנו תושב"ע כולה", ידיעת (דיני) התורה, וכאשר נכתב במקום א' „הקודם לזה" – כבר ידוע לו. ורגיל ביד לומר „כאשר בארנו" וכיו"ב. ויש להאריך בכ"ז (ובעזרת קונקורדנציה דהיד). ואכ"מ.

(5) לו, ב.

(6) כן הוא ברי"ף ורא"ש יבמות שם (ובסוף גיטין). וכן גי' מההרשל ועוד – הובא עה"ג שם.

(7) צ, א.